

MOGUĆNOSTI PRIMJENE BIBLIOTEČNIH STANDARDARDA U INFORMATIZACIJI MUZEJSKE DJELATNOSTI

Prema podacima ICOM-a (*The International Council of Museums*) u svijetu danas djeluje preko trideset tisuća muzeja. Hrvatska u toj sumi participira sa 150 muzeja. Ekspanzivni rast muzeja započinje nakon II. svjetskog rata, što vremenski korespondira s razvojem informatičkog društva. Paralelno s pojavom velikog broja novih muzeja, javljaju se i nova teorijska razmatranja o muzeju. Muzeologija kao znanstvena disciplina svoja temeljna uporišta pronalazi u sferi informacijskih znanosti. Logičan je slijed informatičke orijentacije muzeja i promjena muzeološkog pojmovnog vokabulara. Fokalni pojmovi nove muzeologije su: dokument, informacija, komunikacija. Muzejski predmet označen je dokumentom, stručna obrada fundusa kao proces tezauriranja informacija o muzejskom predmetu, a izložbena i izdavačka djelatnost definirane su kao muzejska komunikacija. Teorijska određenja o primjeni načela informacijskih znanosti u muzejskoj struci ukazivala su i na organizacijske mijene. Očekivani preobražaj muzeja naznačen je u smjeru otvorenih informacijsko-dokumentacijsko-komunikacijskih centara, uz podršku računalne tehnologije i novih profila kadrova.

Muzeografija kao pomoćna muzeološka disciplina, kojoj je osnovni zadatak izučavanje prakse i pružanje niza praktičnih i tehničkih rješenja u muzejskom radu, nije slijedila teorijske novine. Naznačene transformacije muzeja u informacijsko-dokumentacijsko-komunikacijske centre ostale su bez izvedbenih uputstava. Izostala su načela izgradnje muzejskih INDOK sustava - organizacijski oblici, faze i metode pretvorbe, fondovi i postupci dokumentacijske obrade građe te definiran profil potrebnog stručnog kadra.

Znatno veću konzistentnost u idejama i produktivnost u njihovoj provedbi pokazali su zagovornici nove muzejske arhitekture. Mediji permanentno svjedoče o otvaranju velebnih muzejskih zdanja.

Među posljednjim je ostvarenjima *Guggenheim Museum Bilbao*, autorsko djelo slavnog arhitekta Franka Gehrya. Otvaranje je poprimilo razmjere prvorazrednog kulturnog i političkog događaja, a dodatno je intenzivirano političko-terorističkom aferom - pokušajem rušenja zgrade

muzeja. Tijekom sedamdesetih i osamdestih godina u svijetu je izgrađeno i adaptirano na tisuće muzeja. Neki od njih od svojeg svečanog otkrivanja poprimili su oznake recentnih spomenika, koji istovremeno intrigiraju visokim dosegom umjetničko-arhitektonskog oblikovanja, bogatstvom fundusa te atraktivnošću temporalnih programa. U tom kontekstu svakako treba istaknuti njemačke muzeje, čija je izgradnja povjerena vodećim arhitektima današnjice, poput Hansa Holleina, Jamesa Stirlinga i Richarda Meira.

Hrvatski doprinos u novoj muzejskoj arhitekturi uglavnom se iskazao u adaptaciji postojećih muzejskih zgrada te otvaranjem novih stalnih postava. Otvorenje novog stalnog postava Muzeja za umjetnost i obrt u Zagrebu, nakon višegodišnjih priprema i provedene adaptacije i restauracije zgrade, izazvalo je ogroman interes kod najšire publike. Prema anketi dnevnika "Vjesnik", otvorenje stalnog postava Muzeja za umjetnost i obrt proglašeno je "Najvećim kulturnim događajem 1995. godine".

Euforiji muzejske izgradnje nije odoljela ni Francuska; nikle su mnoge nove muzejske zgrade. Neke od njih, kao što je muzej *Orsay* u Parizu, postale su parametri uspješnog muzejskog graditeljstva.

Iz serije avangardnih muzejskih objekata u Francuskoj, posebnu pažnju u odnosu na temu ovog referata zaslužuje pariški muzejsko-galerijski *Centar Georges Pompidou*, poznatiji pod nazivom *Beaubourg centar*. Ideja o izgradnji potekla je 1969. godine od francuskog predsjednika Georges Pompidoua. Centar je otvoren 1977. godine. Veoma brzo Beaubourg je prerastao u prvorazrednu kulturnu atrakciju, potisnuvši po broju posjetitelja nedvojbeni zaštitni znaka Pariza Eiffelov toranj. Izrazita atraktivnost i nekonvencionalnost samog muzejskog objekta i pomno osmišljeni program, kao što je, na primjer, jedna među prvim ostvarenim izložbama "Paris-Moskva", privukli su u Centar specijalističku i populističku publiku.

Širokom dijapazonu posjetitelja Beaubourga neosporno je doprinijelo i formiranje dokumentacijskog centra otvorenog tipa. O serioznosti izgradnje dokumentacijskog centra govori činjenica da su pripreme za njegovu realizaciju započele 1974. godine, dakle pune tri godine prije samog otvaranja cjelokupnog zdanja Pompidou. Kadrovska podloga u formiranju INDOK centra Beaubourg bilo je bibliotečno osoblje *Nacionalnog muzeja moderne umjetnosti* i *Nacionalnog centra suvremene umjetnosti*. Danas se informacijski resursi Centra baziraju na fondu od milijun dokumenata: kataloga izložbi, knjižne građe, rare, periodike, aukcijskih kataloga, arhivskih dokumenata, bibliografskih baza, slikovne baze o predmetima moderne i suvremene umjetnosti iz zbirki francuskih muzeja, fondu CD-ROM-a.

Daljnji razvoj Centra usmjeren je prema nezaobilaznom referentnom mjestu u proučavanju umjetnosti XX. stoljeća. Ono što je muzeologija ili muzeografija propustila u teoriji, Pompidou centar je pokazao u praksi. Povezivanjem fondova arhiva, biblioteka i muzeja, koristeći dosege obrade i stručni kadar biblioteka i dokumentacijskih centara, te uz pomoć računalne tehnologije u sklopu muzejsko-galerijskog *Centra Georges Pompidou* oživotvoren je jedan od prvih *suvremenih* muzejskih INDOK centara.

Pridjev *suvremeni* potrebno je posebno naglasiti u prethodnoj rečenici jer, vraćajući se u ne tako daleku povijest muzeja, uočljivo je da neke od funkcija koje danas obnašaju INDOK centri možemo prepoznati u djelovanju muzejskih biblioteka.

Zoran je primjer takve prakse stoljetna aktivnost biblioteke Muzeja za umjetnost i obrt u Zagrebu koja se prema namjeni i sadržaju knjižnog fonda ubraja u specijalne biblioteke. Tijekom svoje povijesti biblioteka MUO-a bila je nezaobilazno mjesto u radu brojnih znanstvenih istraživača i studenata. Povijesno formiranje i adekvatno prostorno situiranje biblioteke u korpusu MUO-a treba zahvaliti velikim muževima hrvatske kulture Isidoru Kršnjavom i Hermannu Bolleu. Prvom pripada zasluga osnivanja i izgradnje MUO-a, a drugome projektiranje zgrade.

Biblioteka MUO-a najstarija je specijalizirana muzejska biblioteka u jugoistočnom dijelu Europe. Fond biblioteke sastoji se od preko 50 tisuća svezaka. Poslovanje je biblioteke automatizirano i građa se obrađuje u skladu s općeprihvaćenim i nacionalnim standardima za obradu bibliotečne građe. Koristi se sustav *Nacionalne i sveučilišne knjižnice* u Zagrebu - CROLIST.

Osim bibliotečne građe oznaku specijalnog fonda u muzejima nosi i arhivska građa. Specijalni muzejski arhivi, koji prema zakonskoj definiciji "prikupljaju i čuvaju arhivsko gradivo nastalo radom svojih osnivača", nezaobilazno su mjesto u stručnom i znanstvenom radu stručnog muzejskog osoblja; također svakodnevno raste broj vanjskih korisnika. Specijalni arhivski fondovi nesumnjivo su izrazito važan informacijski potencijal muzeja pa zaslužuju i adekvatnu pažnju u stvaranju uvjeta za njihovo korištenje. Nedavna pojava *Opće međunarodne norme za opis arhivskog gradiva*: ISAD(G) na hrvatskom jeziku zasigurno će olakšati obradu arhivske muzejske građe u sklopu muzejskih informacijskih sustava.

Bibliotečna i arhivska građa u muzejima predstavlja sekundarne fondove, ali je u funkciji osnovne zadaće i ciljeva muzeja. Primarni muzejski fond čine zbirke predmeta koji se kao segmenti nacionalne kulturne baštine čuvaju u muzejima. Prema vrsti predmeta ili strukovnoj usmjerenosti muzeji se klasificiraju na umjetničke, antropološke, povijesne, prirodoslovne,

muzeje nauke i tehnike. Neovisno o specifičnostima fundusa, elementarna je obveza muzeja stručna obrada građe.

Za razliku od arhiva i biblioteka, muzejska struka nije uspjela definirati i normativno propisati standarde za obradu muzejske građe i stvaranje muzejske dokumentacije. Svakako treba spomenuti mnogobrojna i višegodišnja nastojanja međunarodnih i nacionalnih muzejskih organizacija, kao što je ICOM, u razradi standarda muzejske dokumentacije, no definitivni normativni akt zasad nije objelodanjen.

Problemi se uočavaju već pri samom pokušaju preciznog definiranja fondova muzejske dokumentacije. Praksa nam ukazuje na dvije vrijednosne razine muzejske dokumentacije. Značaj prvenstva ima temeljna dokumentacija, kojom su obuhvaćeni muzejski inventari i razni katalozi s podacima o provedenoj stručnoj obradi, odnosno inventariziranju fundusa. Termin "inventariziranje" analogan je pojmu "katalogiziranje" u obradi bibliotečne građe, a upotrebljava se kao zajednički nazivnik za skup poslova koji se provode pri obradi muzejskih predmeta. Kvantiteta i kvaliteta podataka koje nastaju u postupku inventariziranja nisu normirane.

Niža razina, a i značenje, pripada pratećoj dokumentaciji. Funkcija je prateće dokumentacije pružanje dopunskih podataka o muzejskim predmetima. Raspon fondova najčešće se kreće od fotototeke, dijateke, videoteke, hemeroteke, bibliografskih baza, arhiva izložbi, dokumentacije o znanstvenom radu pa do onog opće poznatog "i razni drugi".

Upotreba ove popularne sintagme, "i razni drugi", koja nas često štiti od nepotrebnog i zamarajućeg nabiranja nečega općepoznatog ili što se razumije samo po sebi, nije rezultat težnje za konciznim izražavanjem u ovom referatu. Ona je upotrebljena s drugim ciljem i razlogom, a to je jasno ukazivanje na sadržajnu i formalnu nedorečenost muzejske dokumentacije, na nepostojanje morfologije i sintakse, gramatike muzejske dokumentacije, na nepostojanje muzejskog dokumentacijskog jezika kao artikuliranog sustava koji bez "šumova" u komunikacijskom kanalu omogućava odašiljanje i primanje informacijskih poruka. Stoga i dosege informatizacije muzejske djelatnosti ne možemo vrednovati na globalnom planu, već na primjeru pojedinih izdvojenih projekata, odnosno muzejskih institucija. Žele li muzeji zaista punopravno sudjelovati u sveukupnoj i simultanoj komunikaciji, te ostvariti koncept muzejskih INDOK službi osposobljenih za primanje i odašiljanje informacija, morat će uvažiti moduse izgradnje i djelovanja informacijsko-komunikacijskih sustava iz srodnih disciplina, koje su već stekle kredibilitet informacijskih subjekata. Biblioteke su tijekom svoje povijesti uspjele precizno razraditi sustave manuelne obrade svojih

fondova, pa je stoga i prelazak na računalnu obradu bio znatno lakši i relativno brzo pružio afirmativne rezultate. Sličnost u vrsti fondova i sukladnost u ciljevima i zadacima između biblioteka i muzeja neosporni su argumenti za ispitivanje mogućnosti korištenja bibliotečnih standarda u informatizaciji muzejske djelatnosti.

Upotrebu bibliotečnih informacijskih tekovina moguće je promatrati s aspekta adaptacije i autentičnosti. Aspekt autentičnosti odnosi se na direktno prenošenje i korištenje bibliotečnih standarda prilikom obrade identične građe, kao što su fondovi muzejskih biblioteka, izrada muzejskih bibliografija i bibliografskih referenci u sklopu kataloga muzejskih predmeta. Adaptacija podrazumijeva prilagodbu bibliotečno-informacijskih standarda, kao čvrsto definiranih kategorijalnih sustava, potrebama muzejske dokumentacije, odnosno uspostavi muzejsko-galerijskih informacijskih sustava.

Informacijski standardi dijele se na četiri skupine: standarde informacijskog sustava, standarde podataka, standarde postupka i standarde razmjene informacija. Standardi informacijskog sustava određuju funkcionalne elemente informacijskog sustava u cjelini. U odnosu na muzejsku djelatnost to podrazumijeva osposobljavanje sustava za inventariziranje, katalogizaciju, vođenje zbirke, pripremu izložbi i stolno izdavaštvo. Standardi podataka određuju strukturu, sadržaj i vrijednost. Struktura podataka odnosi se na definiranje polja koja se koriste za zapise i odnose između tih informacija. Sadržaj podataka odnosi se na pravila i konvencije koje određuje način na koji se podaci unose u polja. Uključuje pravila katalogizacije i sintaktičke konvencije. Vrijednost podataka odnosi se na rječnik koji se može upotrebljavati u pojedinim poljima.

Upravo uslijed nerazvijenosti standarda podataka, muzejski računalni katalozi obiluju neujednačenostima. Takvom stanju djelomično je doprinijelo unošenje podataka u računala iz starih inventara bez nužne reinventarizacije. Drugi je razlog što kustosi pri računalnoj obradi predmeta daju prednost slobodno odabranom određenom podatku umjesto standardiziranom podatku. Mogućnost korištenja standarda iz srodnih disciplina kustosi često doživljavaju kao atak na autonomnost struke i limitirajući faktor u izražavanju specifičnosti materijala za čiju su obradu zaduženi. Neprihvatanje standarda ili, bolje reći, nerazvijanje komunikacijske svijesti unutar muzejske djelatnosti zasigurno je put koji vodi u informacijsku izoliranost, a ne prema konceptu muzeja kao informacijsko-dokumentacijsko-komunikacijskog centra osposobljenog za akumulaciju, selekciju, emisiju, transmisiju i apsorpciju podataka.

- izraditi prijedlog permanentne izobrazbe za knjižničare i korisnike,
- izraditi prijedlog organizacije informacijske mreže knjižnica i
- pripremiti sve materijale za izvedbeni projekt.

Kao nužne pretpostavke za izgradnju informacijskog sustava prepoznati su ljudski potencijal (djelatnici), hardver/softver, računalne komunikacije, edukacija i zakoni i standardi.

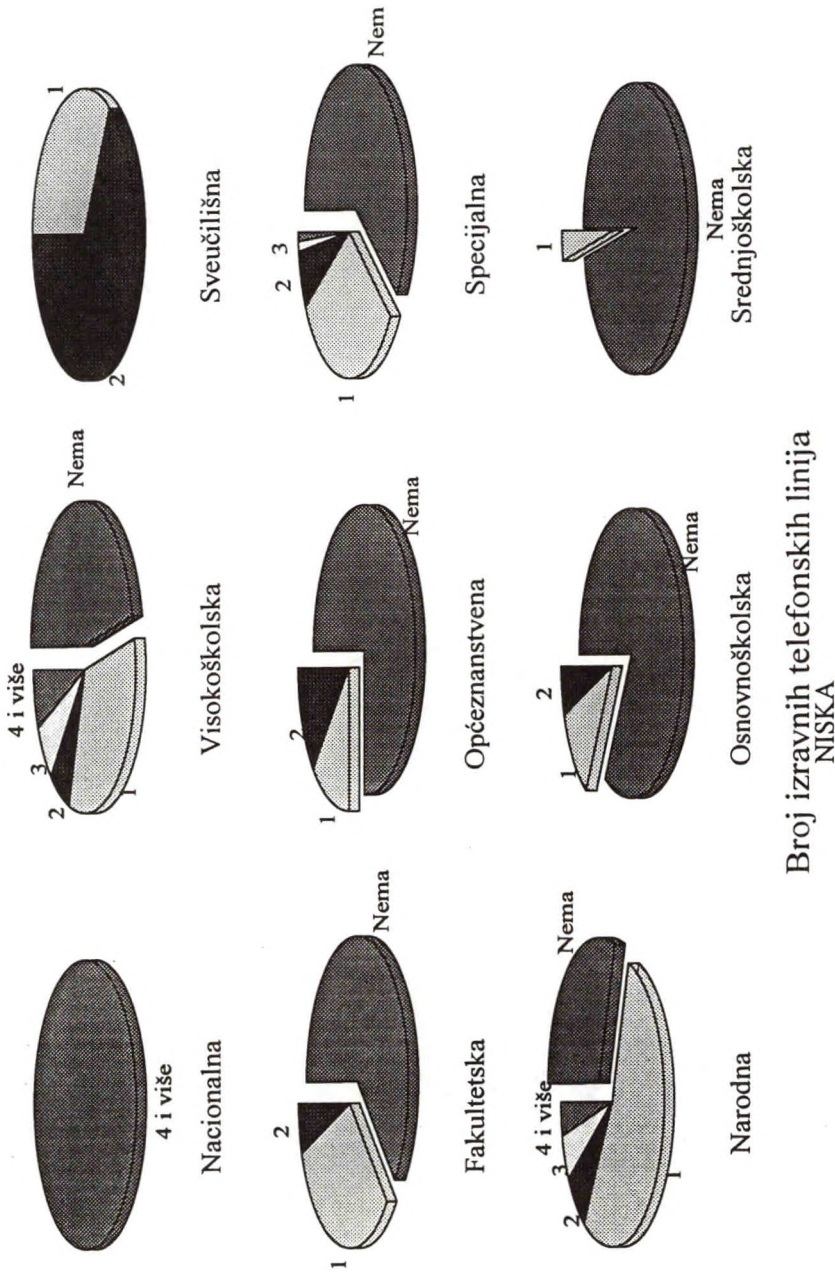
Upitnik za knjižnice

Upitnikom za knjižnice kojeg je sastavila Projektna skupina anketirano je u lipnju 1997. godine 896 knjižnica, od toga 80 školskih. Dobiven je 551 odgovor (61,5%), od kojih je bilo 514 ispunjenih anketnih upitnika (57%). Na upitnik nije odgovorilo 345 knjižnica.

Ispitan je broj izravnih telefonskih linija i računala u knjižnicama, broj priključaka na HPT odnosno CARNet, mogućnost pretraživanja kataloga, broj instalacija programskih paketa, standardi, ocijenjeno korisničko sučelje prema programskom paketu i uspoređena informatička znanja u odnosu na školsku spremu.

Rezultati ankete prikazani su na slikama 1-8.

Slika 1. Broj izravnih telefonskih linija u knjižnicama

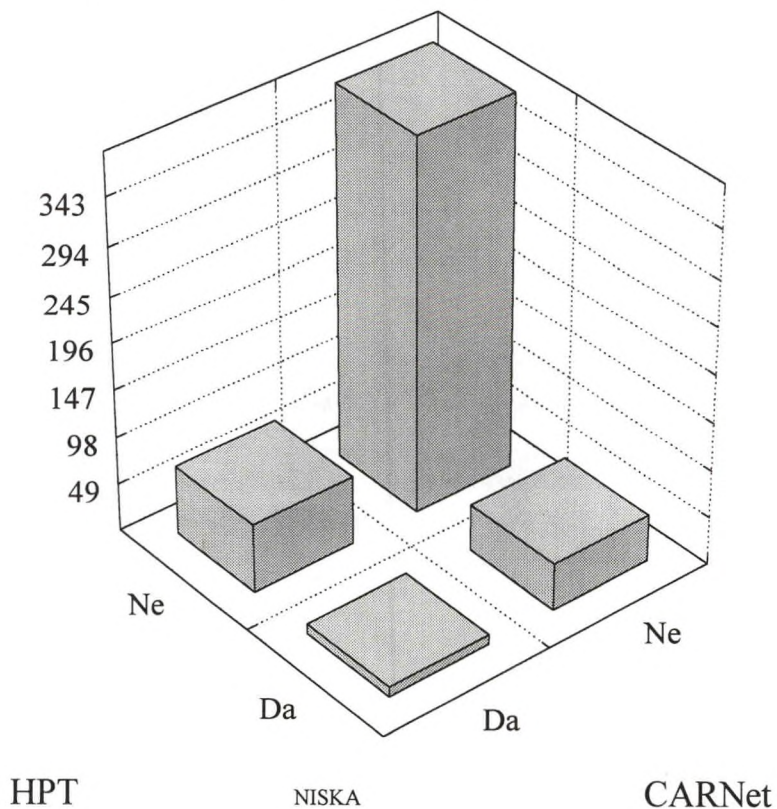

Broj izravnih telefonskih linija
NISKA

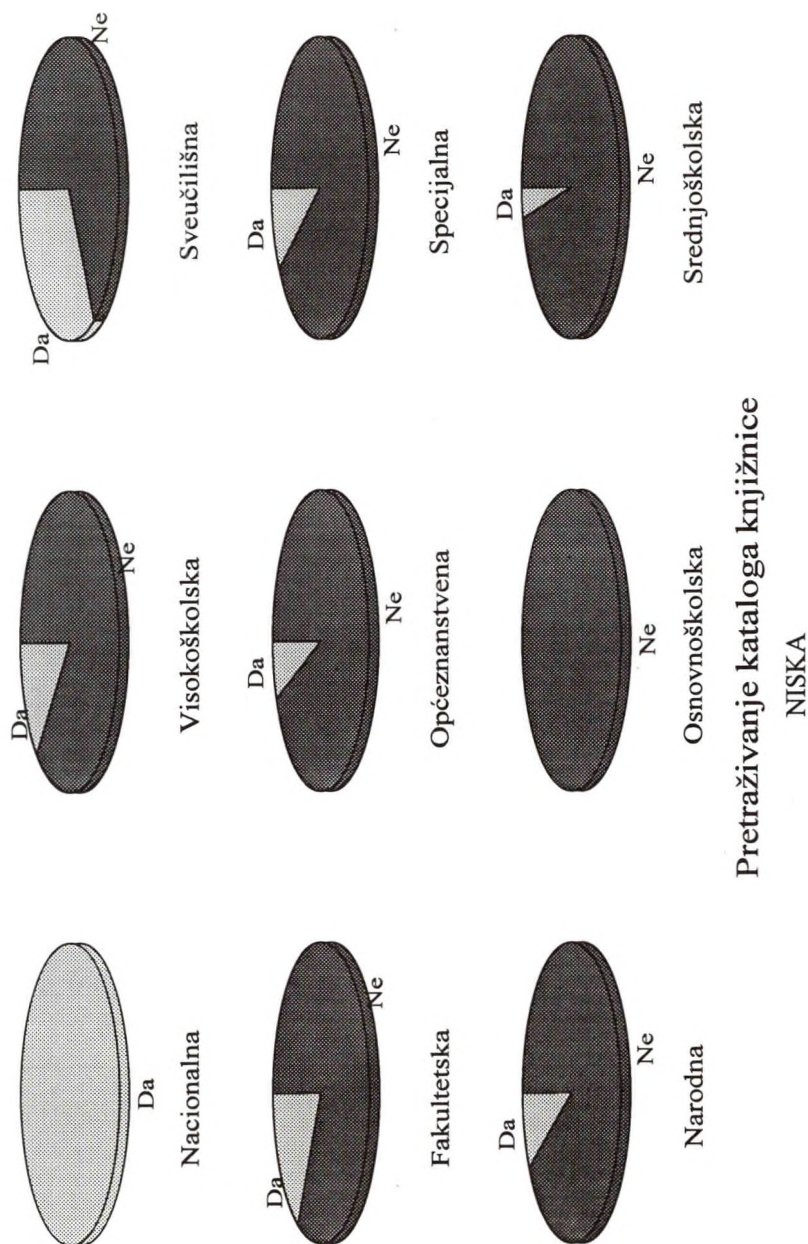
Slika 2. Broj računala u knjižnicama

Broj računala	Broj knjižnica	Kumulativni %
0	201	39.1
1	160	70.2
2	61	82.1
3	34	88.7
.	.	.
.	.	.
322	1	100
1192	514	

Slika 3. Priključak na HPT odnosno CARNet

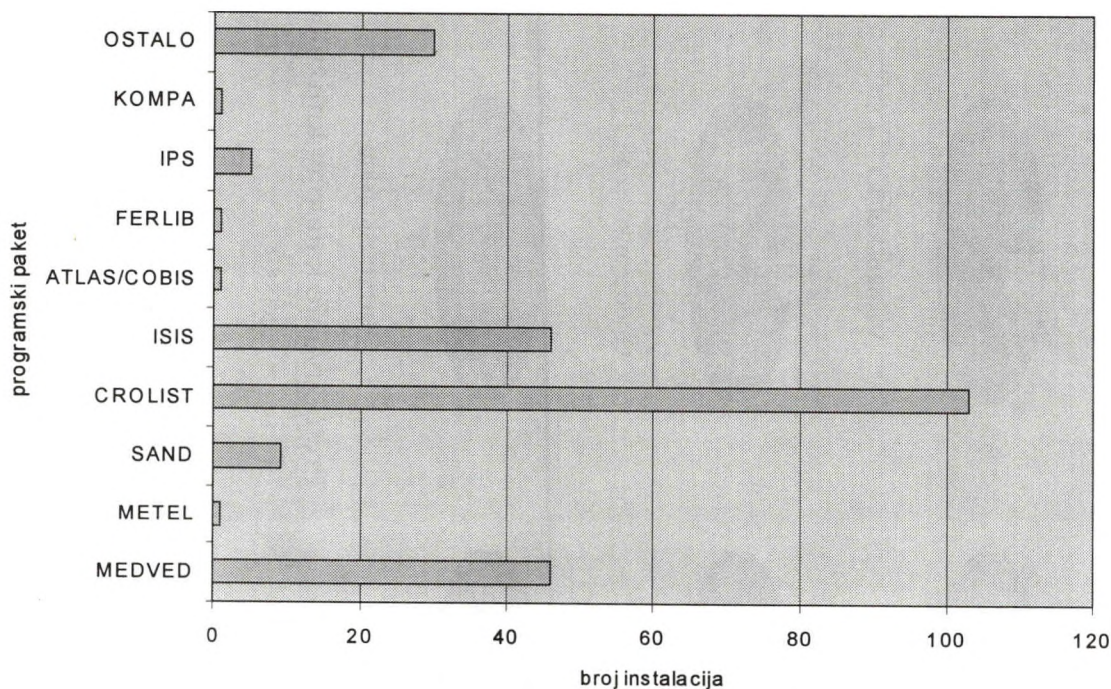
Slika 4. Mogućnost pretraživanja kataloga knjižnice

Slika 5. Broj instalacija programskih paketa za knjižnice:

- CROLIST NSK, Zagreb
- FERLIB FER, Zagreb
- KOM-PA Kom-Pa, Zagreb
- MEDVED Medveščak, Zagreb
- METEL Metel Ožegović, Varaždin
- UNILIB Unibis, Zagreb
- Micro CDS ISIS Unesco, Ženeva

BROJ INSTALACIJA POJEDINOG PROGRAMSKOG PAKETA

Slika 6. Standardi

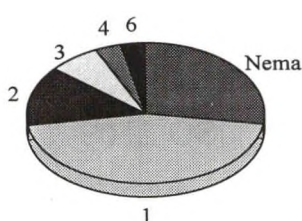
	Nacionalni znakovi	Format zapisa	Razmjena zapisa
CROLIST	+	UNIMARC	ISO 2709
FERLIB	ISO 8859	(UNIMARC)	-
KOM-PA	CP 852	-	-
MEDVED	CP 437	UNIMARC	-
METEL	EE Win	(UNIMARC)	-
Micro ISIS	CP 852 CP 437	(UNIMARC)	ISO 2709
UNILIB	+	UNIMARC	ISO 2709

Slika 7. Ocjena korisničkog sučelja prema programskom paketu

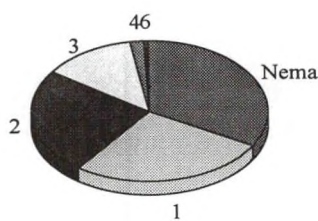
	Ljubazno	Prilagodljivo
CROLIST	Ne	(Ne)
FERLIB	Ne	(Ne)
KOM-PA	Osrednje	(Ne)
MEDVED	Osrednje	(Ne)
METEL	Da	(Ne)
Micro ISIS	Osrednje	Da
UNILIB	Ne	Verzija CROLISTA

Slika 8. Broj informatičkih znanja u odnosu na školsku spremu:

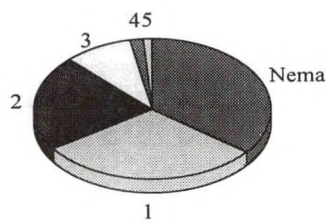
1. osnovna primjena osobnih računala
2. rad s programom za knjižnično poslovanje
3. poznavanje rada na mreži (Internet)
4. poznavanje drugih operacijskih sustava
5. poznavanje programa za upravljanje bazama podataka
6. poznavanje programiranja u nekom od programskih jezika

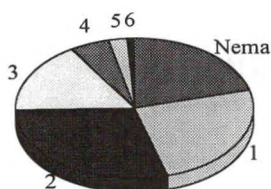
Nepoznata

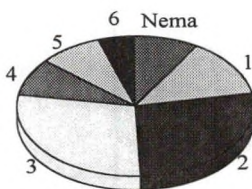
SSS

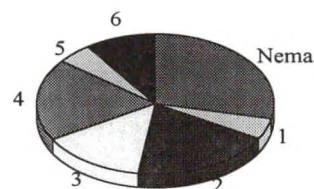
VŠS

VSS

MR

DR

Broj informatičkih znanja

Kao izvori informacija o programskim paketima poslužili su upitnik za knjižnice, upitnik za proizvođače/dobavljače programskog paketa, prezentacije i razgovori s proizvođačima/dobavljačima programskog paketa, razgovor s knjižničarima i vlastita iskustva članova Projektna skupine.

Postavljeni su slijedeći kriteriji za ocjenjivanje programskog paketa knjižničkog poslovanja:

- prilagođenost potrebama knjižnice: jednostavnost upotrebe, izbor opsega podataka i organizacija unosa prema potrebama knjižnice i dr.;
- prilagođenost potrebama korisnika: jednostavnost upotrebe, pomoć pri radu u svim fazama, grafičko korisničko sučelje;
- otvorenost i javna dostupnost fondova: ujednačeni pristup fondovima knjižnice, pristup prilagođen različitim stupnjevima osposobljenosti korisnika i dr.;
- tehničke karakteristike i standardi: opće karakteristike, standardi, višejezičnost, sigurnost;
- podrška proizvođača.

Ciljevi Nacionalnog informacijskog sustava knjižnica Hrvatske

Globalni ciljevi:

- horizontalna i vertikalna povezanost knjižnica,
- obavezna i sveobuhvatna računalna obrada knjižnične građe,
- jedinstven sustav koji kataloge, fondove i druge informacijske resurse svih knjižnica čini lokalno i globalno dostupnim,
- nacionalni informacijski sustav kao platforma za informirano društvo, društvo znanja (*knowledge-based society*),
- nacionalni informacijski sustav kao platforma za povezivanje s tuzemnim i međunarodnim informacijskim sustavima,
- digitalizacija pojedinih zbirki (npr. od posebnog interesa za očuvanje kulturne baštine),

- nacionalni sustav knjižnica koji nadopunjuje svjetsko znanje i stvaralaštvo, a unutar kojeg će hrvatsko nasljeđe i intelektualno vlasništvo biti globalno dostupno u digitalnom obliku.

Ciljevi na razini knjižničnog poslovanja i podrške knjižničarima:

- osuvremenjivanje i automatizacija knjižničnog poslovanja uvođenjem knjižničnih aplikacija prema suvremenim kriterijima,
- racionalizacija popisivanja knjižničnih fondova kooperativnom katalogizacijom,
- uspostavljanje sustava permanentnog obrazovanja i obavješćavanja knjižničara.

Ciljevi na razini usluga korisnicima knjižnica:

- osigurati korisnicima jednostavan, brz, kvalitetan i jeftin pristup cjelokupnim fondovima i informacijskim resursima hrvatskih knjižnica putem globalnih računalno-komunikacijskih mreža,
- osigurati što većem broju korisnika pristup što većem broju baza podataka, uključujući i komercijalne specijalizirane baze podataka, na efikasan i racionalan način,
- osigurati usluge navigacije i pronalaženja informacija na globalnim mrežama,
- osigurati mjesta javnog pristupa globalnim mrežama i mrežnim informacijskim servisima,
- poticanje mrežne pismenosti, obrazovanje korisnika za korištenje računalno-komunikacijskih tehnologija i informacijskih servisa.

Zaključak

Zadržavajući najbolje osobine iz prošlosti, čuvanje i organizacija stečenog znanja za generacije koje dolaze i davanje istog na korištenje svim korisnicima, a istovremeno slijedeći najnovije globalne trendove knjižničarstva, hrvatske knjižnice na putu su značajnih promjena. Projekt Nacionalni informacijski sustav knjižnica Hrvatske (NISKA) treba pomoći knjižničarima u tim promjenama, definirajući potrebe knjižničara i korisnika, te nužne pretpostavke za daljnji razvoj. Projekt bi trebao omogućiti da svrsishodnom implementacijom novih informacijskih i računalno-komunikacijskih tehnologija hrvatske knjižnice sigurno i s jasnom vizijom zakorače u slijedeće tisućljeće.

LITERATURA

Commings, Karen. Libraries of the future. URL: <http://www.infotoday.com/cilmag/nov/newlibr.htm>

Green paper on the role of libraries in the Information society. URL: <http://www2.echo.lu/libraries/en/green.html>

Hyams, Elspeth. New technological horizons and opportunities for LIS. // The electronic library 15, 6(1997)1-8.

Libraries - the next generation. URL: <http://www.lib.occ.cccd.edu/Library/LTNG.html>

National programmes and initiatives on libraries in the information society. URL: <http://www2.echo.lu/libraries/en/natpol.htm>

Project ACORN: Annual Report. URL: <http://acorn.lboro.ac.uk/reports/webanr.htm>